

491.82

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES

N241

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК OCT 27 1966

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. XIII, св. 3—5.

БЕОГРАД, 1963.

ПРИЛОГ ЗА УТВРЂИВАЊЕ СРПСКОХРВАТСКЕ НОРМАТИВНЕ АКЦЕНТУАЦИЈЕ

А. Белић је често истицао да ће нормативни српскохрватски књижевни акценат моћи да се утврди тек онда кад се проучи ситуација пре свега у оним нашим говорима који леже у основици књижевног језика. Ауторитативном нормом може постати само оно што је у већине нашега народа у употреби (cf. нпр. Око нашег књижевног језика, СКЗ, књ. 312, стр. 62—64, 289. и др.). Ово схватање заступа и М. Стевановић. Стојећи на тим позицијама, он је, нпр., писао и свој рад у прошлој свесци нашега часописа „За чување акценатског система књижевног језика“ (стр. 1—10). Мислим да ће извршавању овог задатка допринети и овај мој рад у коме желим да прикажем именички акценат у мачванском говору који, као што је добро познато, припада шумадијско-војвођанском дијалекту који је један од оних што чине најужу основу књижевног језика. Материјал сам скупио током 1955. и 1956. г. у овим мачванским селима: Бадовинци (Бад.), Баново Поље (БП), Богатић (Бог.), Ноћај (Н) и Причиновић (Прич.). Упоредићу га с Вуком и Даничићем а класификовати и анализирати држећи се Белићеве акценатске теорије. У интересу што веће верности, примере ћу наводити у дијалекатском лику како сам их записао.

1) Именице мушког рода

1. Оправдано је именице мушког рода према акценатским особинама делити на две групе: а) именице које имају стари акценат на првоме слогу и б) именице које немају стари акценат на првоме слогу (в. А. Белић, Историја српскохрв. јез., Речи са деklinац.¹, стр. 25—26). Држећи се ове поделе,

приказаћу стање у појединим падежима најпре једнине, а затим и множине. Као што је познато, и Стј. Ившић је у својој студији о посавском славонском говору приказивао акценте по падежима.

А) Именице које имају стари акценат на првоме слогу

2. Од значаја су појаве у loc. sg., nom. pl., gen. pl. и dat. —instr.—loc. pl.

Loc. sg.

3. Повлачење акцента у loc. sg. по Сосирову закону изразита је особина мачванскога говора. Карактеристично је ипак да се код типова *бадња̋к*, *вѣренѣ̋к*, *Бѣг*, *гдѣвѣ̋р* и *ра̋и* јавља и неповучен акценат.

и̋и и̋ гр̋ад (Дан. 19). Са Даничићем се слажу: *да̋ну* (Прич.), *дӳгу* (Бад.), *гра̋ду* (БП, Прич.), *ли̋сѣу* (БП), *лӳгу* (Прич.), *ра̋ду* (Бад.), *ре̋ду* (Прич.), *са̋иу* (БП), *сне̋гу* (БП), *си̋руку* (БП, Прич., Бад.), *сӳду* (Прич.), у *на̋јве̋ћом и̋рку* (Прич.), *ве̋ку* (Бог., Бад.), у *о̋нѣм зи̋ду* (БП).

и̋и и̋ ба̋даљ (Дан. 27). Са Даничићем се слаже: *смѣ̋слу* (Бад.), у *дрӳгом смѣ̋слу* (Прич., Бад.), у *и̋ѣм смѣ̋слу* (БП). У Мачви је и на *ла̋кѣу* (Прич.).

и̋и и̋ ба̋дња̋к (Дан. 36). Са Даничићем се слажу: *ме̋се̋цу* (Бад.), у *де̋вѣ̋иѣм ме̋се̋цу* (Бад.), у *обла̋ку* (Бад.), у *ѣ̋во̋ме об̋ли̋ку* (Н.), у *и̋р̋во̋м и̋огле̋ду* (Бад.), у *и̋р̋во̋м са̋м и̋огле̋ду* (Бад.), у *и̋ѣ̋м и̋огле̋ду* (Бад.), у *случа̋ју* (Прич.), *ваздӳку* (БП, Н). Међутим, код овога типа има примера у којима акценат није повучен, иако се код Даничића они јављају с повученим акцентом: у *ам̋ба̋ру* (БП, Прич.), на *ам̋ба̋ру* (Прич.), у *се̋и̋и̋ѣ̋м̋бу ме̋се̋цу* (Прич.), у *дрӳкчи̋јем об̋ли̋ку* (Прич.), у *Са̋ла̋и̋у* (Прич.), у *Са̋ла̋и̋у* (Прич.), у *Зем̋ѣ̋ну* (Прич.). Слично је у Мачви и код оних именица код којих Даничић само претпоставља ову промену у loc. sg.: *и̋о кор̋а̋ку* (Бад.), алу у *ча̋рд̋а̋ку* (Бад.). — Код Даничића нема примера: на *ек̋и̋а̋ру* (БП), *и̋о из̋гле̋ду* (Бад.).

и̋и и̋ вѣ̋ренѣ̋к (Дан. 46). Са Даничићем се слажу: *оби̋ча̋ју* (БП), *и̋о оби̋ча̋ју* (Прич.), *и̋ѣ̋м̋ѣ̋м̋ оби̋ча̋ју* (Прич.), *и̋ѣ̋м̋ѣ̋м̋ оби̋ча̋ју* (Прич.), *и̋ѣ̋м̋ѣ̋м̋ оби̋ча̋ју* (Бад.), на *и̋ѣ̋м̋ѣ̋м̋ оби̋ча̋ју* (Прич.). Свакако овамо долази и именица *и̋ѣ̋м̋ѣ̋м̋*, иако је Даничић не на-

води: на *йоложају* (Прич.), на *йѡм йоложају* (БП); али исп. и: на *йѡложају* (Н), на *нѡком йѡложају* (БП), *у йѡме йѡложају* (Прич.).

йи ий Бѡг (Дан. 23). Са Даничићем се слажу: у *бѡју* (БП), у *дѡбрѡм дѡму* (Прич.), у *лѡду* (Н), *бѡбрег у лѡју* (Н), *рѡду* (Прич.), *рѡгу* (Бад.). Даничић не наводи ове примере: *йѡ брѡју* (Прич.), у *рѡву* (Прич.). Као што вели Стј. Ившић, именица *крај* само привидно припада овоме типу (Rad 196, стр. 220). Зато је у Мачви, поред *нѡком крају* (Прич.), чешће *на крају* (Бад.), *у нашем мачванском крају* (БП), *у йѡм крају* (Прич.). Исп. и: у *рају* (Бад.).

йи ий гѡвѡр (Дан. 38). Са Даничићем се слажу: *йѡ говѡру* (Прич.), у *камѡну* (БП), *каѡнѡн на камѡну* (Бад.), *на камѡну* (Прич.). Међутим, и код овога типа има примера с неповученим акцентом: у *чѡйѡру* (Прич.), *на каѡмену* (Прич.), *на камену* (Прич.). — Са Даничићем се слаже и акценат *йѡ разговѡру* (Бад.) (в. Дан. 46).

йи ий раѡ (Дан. 25). Поред примера једнаких Даничићевим: у *раѡу* (Бад., Н × 2, БП), има и примера с неповученим акцентом: *у раѡу* (Прич., БП).

Сем свега овога забележио сам још и ове примере с повученим акцентом: у *корѡну* (БП), у *йѡйѡлу* (Бад.), *йѡ сѡйѡну* (Прич.).

Нот. pl.

4. Разна укрштања појединих типова нешто су друкчије модификована него у Даничића.

йи ий врѡг (Дан. 19). Са Даничићем се слажу: *брѡве* (Прич.), *брѡгови* (Прич.), *члѡнови* (Прич.), *грѡдови* (Бад., Прич.), *кнѡзови* (Прич.), *кѡмови* (Прич.), *ѡсови* (БП), *сѡнови* (Прич.), *снѡгови* (Прич.), *зѡчеви* (Прич., Бад.), *зѡчеве* (Бад., БП), *зѡцове* (БП), *жѡдрѡлови* (Прич.). Скраћивање *ѡ > ѡ* у примерима као *сѡнови* последица је прасловенског закона по коме су се првобитно дуги самогласници скратили „у првоме наглашеном слогу тросложних и вишесложних речи“ (Ст. М. Куљбакин, Акценатска питања, ЈФ II, стр. 80).

Са Даничићем се слажу и облици: *ѡѡве* (Бад.), *грѡзѡви* (Прич.), *жѡљеве* (Бад.). Сем ових, у Мачви је и *јѡжѡви* (sic!) (Прич.), *раѡви* (свуда), *вѡйѡви* (Бад.), *знѡкови* (Бад.), *мѡѡнови*

(Прич.). Ови облици су новији и образовани су према типу *краљ-краља-краљеви* (А. Белић, Деклин. 33—34).

ӣӣӣ бѹба̄н (Дан. 27). Слаже се са Даничићем: *лѣвоки* (Бад., Прич.).

ӣӣӣ в̄ӣӣѣз (Дан. 36). Слаже се са Даничићем: *гѣвранови* (БП), *гѣдлубови* (Бад., Прич.). Овако је и у примерима *ѣмбаревѣ* (Бад.), *бѹдакови* (Прич.), *дѹваревѣ* (Прич.), *ка̄јасевѣ* (Прич.), *дѣручевѣ* (Прич.), *ӣд̄јасевѣ* (Бад.), *ӣрѣсекови* (БП), *в̄р̄шајови* (БП), које Даничић не наводи.

ӣӣӣ Бѣг (Дан. 23). Са Даничићем се слажу: *брѣјевѣ* (Прич.), *рѣдовѣ* (Прич.), *на̄ рогове* (Прич.). У Даничића је *крѣјевѣ*, а у Мачви *крѣјевѣ* (Прич.). Акценат као *рѣдовѣ* настао је према ген. пл. *рѣвѣвѣ* (са метатонијским акцентом); акценат *крѣјевѣ* аналошки је према *рѣвовѣ* (или сл.).

ӣӣӣ рѣӣӣ (Дан. 23). Слаже се са Даничићем: *длѣновѣ* (БП), *рѣӣшовѣ* (Прич.), *свѣӣшовѣ* (Прич.), *ѹ свѣӣшове* (Прич.).

Ген. пл.

5. У ген. пл. у прасловенском је долазило до промене са-става, облика речи. То је изазвало метатонијске промене у раз-ним именичким акценатским типовима. Важно је утврдити тра-гове тих појава у мачванском говору.

ӣӣӣ зѹб (Дан. 21). Са Даничићем се слажу: *дѣна̄* (свуда), *сѣӣӣӣ* (Прич.), *бе[з] зѹбѣ* (Прич.), — *чланѣвѣ* (Прич.), *дѣругѣвѣ* (БП, Н; Прич., Бад.), *градѣвѣ* (Прич., Бад.), *кумѣвѣ* (Прич.), *ре-ӣѣвѣ* (Бад.), *зецѣвѣ* (Бад.), *зечѣвѣ* (Прич.), *зидѣвѣ* (Бад., Прич.), *жѣдралѣвѣ* (Прич.); — *грѣзѣдѣвѣ* (Прич.), *жѣѹлѣвѣ* (Прич.). Поред акцента *брегѣвѣ* (Прич.), који се слаже са Даничићем, у Мачви сам забележио и *брѣгѣвѣ* (Прич.). У Даничића нема ових при-мера : *кљунѣвѣ* (sic!) (Прич.), *кракѣвѣ* (Бад.), *ӣарѣвѣ* (Н); — *јѣжѣвѣ* (sic!) (Прич.), *клѣсѣвѣ* (Прич.), *радѣвѣ* (Бад., Н), *знакѣвѣ* (Н). Про-мену акцента у примерима као *зѹбѣ* А. Белић доводи у вези с оном у лос. sg., а промену у примерима као *градѣвѣ* изједначује с оном у *зѹбѣ* (Деклин., стр. 27).

ӣӣӣ бѹба̄н (Дан. 27). Са Даничићем се слаже *лакѣӣӣӣ* (Прич.). Према Даничићеву *лѣвѣвѣ* у Мачви је *левѣвѣ* (Прич.), што треба довести у везу са *градѣвѣ*.

ӣи ӣ в̄ӣӣѣз (Дан. 36). Са Даничићем се слажу: *комáдā* (Бад.), *месéцѣи* (БП). Поред акцента *динáрā* (Прич.), који је једнак Дадичићеву, чешће је *д̄ӣнáрā* (свуда). У Мачви је и *курјáкā* (Прич.), *ујáкā* (Прич.). Облике као *месéцѣи* могли бисмо довести у везу с лос. sg. Према геп. pl. *салáшā* (Н) развио се и пот. pl. *салáши* (Н), иако је чврсто *ѹ Салāш* (Прич. × 4, Бад.), *ӣ[з] Салāша* (Бад.) или *ӣ[з] Салāша* (Прич.). — Са Даничићем се слажу и ови примери са уметком -ов-: *гавранбѡā* (Бад.), *голубѡвā* (Прич.); *мирисѣвā* (Прич. × 2), *случајѣвā* (Прич.), *вршајѣвā* (Бад.). Њих треба довести у везу са *градѡвā*. Исп. и *кајасѣвā* (БП, Н), *нерасиѣвā* (БП). Али исп. и *ѹјакѡвā* (Прич.).

ӣи ӣ в̄иногрáд (Дан. 46). Према геп. pl. *виногрáдā* (БП) развио се и акценат пот. pl. *виногрáди* (Прич.).

ӣи ӣ в̄ѣренѣк (Дан. 46). У Даничића нема промене *обичáјā* (Бад.), коју бисмо могли довести у везу с лос. sg.

ӣи ӣ д̄ѣвѣр (Дан. 38). Са Даничићем се слажу: *девѣрā* (Бад.), *ђавѡлā* (Бог.).

ӣи ӣ Бѡг (Дан. 23—24). Метатонијски акценат ("—>~; ; тзв. чакавски акут означајем Ившићевим знаком) (в. А. Белић, Акценатске студије I 157—159) јавља се у Мачви у примерима које и Даничић наводи: *бѡкѡвā* (Прич.), *рѡвѡвā* (Прич.), *рѡјѡвā* (sic!) (Прич.). — Према чакавском *рогѣ[x]* (А. Белић, о. с. 158), у Мачви је, као и у Даничића: *рогѡвā* (Прич.), што треба довести у везу са *градѡвā*. У Даничића је *крајѣвā*, а у Мачви *крáјѣвā* (БП).

ӣи ӣ рáк (Дан. 25). Метатонијски акценат ('>~) (в. А. Белић, о. с. 157—159; и метатонијски циркумфлекс обележавам са ~) у именица без уметка -ов- у Мачви је једнак Даничићеву: *Гр́кā* (Прич.), *Рúсā* (БП). Са Даничићем се слажу и ови примери с уметком :-ов-: *бѣгѡвā* (Прич.), *рáиѡвā* (Прич.). Према Даничићевом *свáиѡвā*, у Мачви је *свáиѡвā* (Прич., БП), што је свакако у вези са *градѡвā*.

ӣи ӣ бѣден (Дан. 32). Као и у Даничића, и у Мачви је *ӣили́ћā* (Бад., Прич.).

ӣи ӣ а̄ӣосѡл (Дан. 42). Са Даничићем се слаже *ӣријáӣѣлā* (Бад.).

Нема никакве сумње да акценатске промене као *лакáӣлā*, *месéцѣи*, *обичáјā*, *девѣрā*, *ӣили́ћā*, *ӣријáӣѣлā* треба довести у везу с

променом у *зубā* (односно с одговарајућим променама у loc. sg.), а акценатске промене као *левкѡвā*, *случајѡвā*, *рогѡвā*, *свајѡвā* с променом у *градѡвā*. Карактеристично је ипак да су промене у loc. sg. везане само за именице које значе ствари, а да су у pl. ове акценатске промене обухватиле и именице које означавају жива бића.

Dat.—instr.—loc. pl.

6. Карактеристичан је утицај акцента gen. pl. на акценат dat.—instr.—loc. pl.: акценатска промена која долази до изражаја у gen.pl. распростире се и на dat.—instr.—loc. pl. — у разним категоријама у различитој мери (в. А. Белић, Деклин. 27).

ш и њ град (Дан. 19). Са Даничићем се слажу ови акценти настали према gen. pl.: *зубима* (БП); — *брегѡвима* (Прич.), *бркѡвима* (Прич.), *градѡвима* (Прич., БП, Бад.), *кумѡвима* (Прич.), *синѡвима* (Бад.). Сем Даничићевих примера, у Мачви тако гласе и: *другѡвима* (Бад., Прич., БП), *гласѡвима* (БП), *кљунѡвима* (Прич.), *кракѡвима* (Бад.). — Са Даничићем се слажу: *рѡдѡвима* (Прич.), *жуљѡвима* (Бад.). Даничић не наводи пример: *радѡвима* (Прич.).

ш и њ бубањ (Дан. 27). Са Даничићем се слаже: *лѡвѡвима* (Прич.).

ш и њ вѡнѡз (Дан. 37). Даничић претпоставља акц. *голѡвѡвима*; у Мачви сам забележио *дуварѡвима* (Прич.). Даничић не наводи промену у именице *јуѡк*: *јуѡцима* (Прич.).

ш и њ дѡбѡчј (Дан. 46). Поред *дѡбѡчјима* (Прич.), забележио сам и: *догађајима* (Н), *обѡчјајима* (Бад.). Даничић не наводи именицу *ѡложјајима* (БП).

ш и њ дѡвѡр (Дан. 38). Даничић не говори о промени *дѡвѡрима* (Бад.).

ш и њ Бѡг (Дан. 23). Са Даничићем се слаже *рогѡвима* (Прич., Бад.). Даничић не наводи акценат *чландѡвима* (Бад.). Према Даничићевом *крајѡвима* у Мачви је *крајѡвима* (Прич.), у чему треба видети утицај gen. pl. с аналошким метатонијским акцентом.

ш и њ рѡк (Дан. 25). Са Даничићем се слаже *Рѡсима* (Прич.). Даничић не наводи промену *свајѡвима* (Прич., БП), *зѡјѡвима* (Прич.).

ш и њ бѡден (Дан. 32). Даничић не наводи промену *ѡлѡћима* (БП, Прич., Бад.).

и и и айосиол (Дан. 42). Са Даничићем се слаже *иријашељима* (БП).

И овде акценатске промене као *ујаџима*, *обичајима*, *деверима*, *ишлићима*, *иријашељима* треба довести у везу са променом у *зубима* (: *зуба*), а акценатске промене као *дуваревима*, *рогдвима*, *сваидвима* с променом у *граддвима* (: *градова*).

В) Именице које немају стари акценат на првоме слогу

7. Од значаја су појаве у вокативу и у падежима множине.

Вокатив

8. Повлачење акцента у *vos. sg.* на почетни слог, познато још у праиндоевропском језику (Белић, Деклин. 37), огледа се у овим мачванским примерима који се слажу са Даничићем:

ђаче (БП), *сириче* (Бад.); — *кдвачу* (Прич.), *мајоре* (Прич., Бад.); — *гдсидоре* (Прич.), *командире* (Прич. х 3), *намигачу* (Прич.); — *идије* (Бад.), *робе* (БП); — *момче* (Прич.); — *синдоче* (БП); *чдвече* (Прич.), *сдколе* (Прич.).

Падежи множине

9. Метатонијски акценат *gen. pl.*, који се после шири и у друге падеже множине, забележио сам у овим примерима: *чамаца* (Бад.), *чворака* (Прич.), *свештаца* (Бад.), *венца* (Бад.); — *Шийшараца* (Прич.); — *синдвца* (Прич.); — *идидва* (Прич.).

Одавде су настали примери *pot. pl.* (асс. *pl.*): *чамце* (БП), *ланци* (Прич.) (в. А. Белић, Деклин. 30—32). Али исп. и: *чамце* (Бад.), *чворци* (Прич.).

10. Сем овога треба се задржати на још неким појавама код појединих типова.

и и и сирич (Дан. 22). Са Даничићем се слажу: *бреслови* (Прич.), *грмови* (Прич.), *гуњеви* (Прич.), *кључеве* (Прич.), *краљеве* (Бад.), *лекове* (Бад.), *ианеви* (Бад., БП), *сиубове* (БП), *врачеви* (Прич.); — *врачи* (Прич.); — *кључева* (Прич., Бад.), *иуидва* (Прич.); — *гајевима* (БП), *гуњевима* (БП). Поред очекиваног акцента *ген. пл.* *сиричева* (Бад.), забележио сам и акц. *сиричева* (Прич.) који указује на трагове утицаја *pl.* типа *град* на *pl.* типа *сирич*. Исп. и *dat. pl.* *сиричевима* (Прич.). Овај утицај на-

рочито је дошло до изражаја у неким црногорским говорима (Белић, Деклин. 35).

и и њ *вѣрабац* (Дан. 26). Са инфиксом -ов- Даничић наводи у -рl. именице *чвѣрак* промену акц.: *чвѣркови*, *чворкѡвѣ*, *чворкѡвима* (?) (стр. 27). Од именице *вишањ* ген. pl. с уметком гласи *вишнѣвѣ* (loc. cit.). Са Дан. се слаже мачванско *чворкѡвѣ* (Прич.). У Мачви је, сем тога, *иѣйлови* (Прич., Бад.), *иѣйловѣ* (Бад.), *иѣйловима* (Бад.). С акц. *вишнѣвѣ* слаже се мачванско *ланчеви* (Бад.), *рѣжњеви* (БП.), *рѣжњевима* (БП.). Од именице *вѣнац* забележио сам pl.: а) *вѣнцови* (Бад.) и б) *вѣнцови* (Прич.), *вѣнцѡвѣ* (Прич.). Nom.—acc. pl. и ген. pl. именице *јаѣрам*: *јаѣрмови* (Прич., Бад.), *јаѣрмове* (Прич.), *јаѣрмѡвѣ* (Бад.) мислим да треба схватити тако што је '>' у слогу испред дужине (најпре је, дакле, '>' у ген. pl., па је одатле пренет и у пот. pl.). Сем тога исп. и акц. *јаѣрмѡвѣ* (Бад.), *јаѣрмѡвима* (Бад.), што одговара Даничићевој акценту за именицу *чвѣрак*.

и и њ *рѡб* (Дан. 25). Са Даничићем се слаже: *грѡшѣ* (Прич.), *кѡњѣ* (свуда), *снѡиѣ* (Прич., Бад.); — *рѡбѡвѣ* (Прич.), *шѡрѣвѣ* (БП, Бог., Бад.), *шѡрѡвѣ* (Бад.), *вѣсови* (Прич.), *вѣсове* (Прич.). Даничић не говори о акц. *кѡњима* (Прич.).

и и њ *ѡиѣц* (Дан. 29). У Мачви је само *мѡмци* (Бад., Прич.). — Са Даничићем се слаже *момѣкѣ* (БП, Прич.). — У Мачви је *ѡѣо* (Бад.) и *ѡѣо* (Прич.), pl. *ѡѣлови* (Прич.); ген. pl. *ѡѣловѣ* (Бад.) могао је настати скраћивањем '>' испред слога с неакцентованом дужином или аналогijом према *рѡбѡвѣ*.

С) Појединачне напомене о акценту именица мас. о/ѡ-основа

11. Деминутивни форманс -ић и у двосложних и у тросложних именица може бити и дуг и кратак:

а) *ѡѣрић* (Прич.), *ѡѣрићи* (Прич.), *дѣйлић* (Прич.), *дѣчкић* (Бад.), у *иѣйићу* (Прич.), *глибић* (Прич.), *кѣрића* (Прич.), *крѣйић* (Прич.), *кѡмић* (БП), *лѣйчић* (Прич.), *лѡнчић* (Прич.), *иѣйлићѣ* (Бад.), *иѡић* (Прич.), *снежйић* (Прич.), *снежйића* (Прич.), *шѡрић* (БП), у *шѡрићу* (Прич.), *и[з] шѡрића* (Прич.); — *кајмѣчић* (Прич.), *крѣвѣйић* (Прич.), *иѣиѡѣрић* (Прич. х 2), *иѣиѡрић* (Прич.);

б) *бѣрић* (Бад., Прич.), *бѣрићи* (Прич.), *бѣчиће* (sic!) (Прич.), *бѣсѣићи* (Прич.), *цѣрић* (Прич.), *цѣвић* (Прич.), *чѣмчић* (Прич.), *чѣчић* (БП), *гѣбић* (Прич.), *гѣмић*¹ (Н, Бад.), *кѣнчићи* (Прич.), *на кѣсѣићу* (Бад.), *кѣсѣиће* (Бад.), *кѣмић* (БП), *лѣнчић* (Бад.), *лѣсѣиће* (Бад.), *лѣнчић* (Прич.), *у јѣдном лѣнчићу* (Прич.), *у мѣлом лѣнчићу* (Прич.), *йѣићи* (Бад.), *йѣићиом* (Прич.), *вѣнчиће* (Прич.); — *асѣѣлчић* (Прич.), *кайѣићи* (Прич.), *у кайѣићу* (Прич.), *кромѣирић* (Бад.), *кромѣирићи* (Бад.), *шѣорѣићи* (Прич.); исп. и *ѣксерчић* (Прич.).

Занимљив је акц. ген. пл.: *гѣбићѣ* (Прич.), *цѣвићѣ* (Прич.).

12. У вези с дуљењем пред сонантом и узајамним утицајем пот. зг. и косих падежа треба истаћи ове околности:

а) именица *јѣмац* гласи: *јѣмац* (Прич. х 2) и *јѣмац* (Прич.);
 б) поред чешћег *синѣвац* (Прич. х 2, Бад. х 2), забележио сам и *синѣвац* (БП);

с) именица *удѣвац* само тако гласи;

д) именица *лончић* гласи тројако: α) *лѣнчић* (Прич.), β) *лѣнчић* (Прич.) и γ) *лѣнчић* (Прич.).

е) од именица *лѣвац* (БП, Прич., Бад.), *мѣлац* (Прич.) и *нѣвац* (Прич.) забележио сам двојак акц. косих падежа: α) *лѣваца* (Прич.), *мѣлаца* (Прич.), *нѣваца* (Прич.) и β) *лѣваца* (Н), *мѣлаца* (Прич.), *нѣваца* (Прич.).

ф) Дуљењем пред сонантом могу се објаснити акценти ових именица: *бѣдѣн* (Прич.) — *бѣден* (Вук, Рј.), *кѣрѣв* (Бад.) — *кѣров* (Вук, Рј.), *лѣйѣв* (Бад., Прич.) — *лѣйов* (Вук, Рј.), *чѣкѣв* (Прич., БП) — *чѣков* (Вук, Рј.). Вероватно да се тако може објаснити и двојак акц. именице *коидѣран* (Вук, Рј.): *коидѣран* (Бад., Прич.), — *коидѣран* (Бад.).

13. Ове именице имају двојак акц. у мачванском говору: *ѣр*, *ѣра* (Бад., БП) — *ѣр*, *ѣра* (БП); *бѣнѣр* (Бад. х 2) — *бѣнѣр* (Бад.), *кѣѣали бѣнѣре* (Прич.); *зѣмѣвѣник* (Прич.), *зѣмѣвѣник* (Прич.); *лѣвѣр* (Прич.) — *лѣвор* (Прич.); *нѣдимак* (БП, Бад.) — *нѣдимак* (Прич.); *йѣнѣер* (Прич., БП) — *йѣнѣер* (Прич.); *йѣкѣвѣника* (Прич.), *йѣкѣвѣниче* (Бад.) — *йѣкѣвѣник* (Бад.).

¹ Један крај Шапца зове се *Гѣмићи*.

Поред чешћег на *йослейку* (Прич. х 4, БП), забележио сам и на *йослѣйку* (Бад.).

Двојак је акц. у именима месеца *сейшѣмбар*, *окѣшбар*, *новембар* и *децембар*:

а) *сейшѣмбар* (БП), *сейшѣмбра* (Бад.), *окѣшбар* (БП), *новѣмбар* (БП), *децѣмбар* (БП);

б) *сейшѣмбар* (Прич.), *сѣшѣмбра* (Прич. х 3), у *сейшѣмбру* (БП), *окѣшмбра* (Прич.), *новѣмбар* (Прич. х 2), *децѣмбар* (Прич.), *децѣмбра* (Прич. х 2).

Именица *мѣшар* има ове акценте: а) *мѣшар* (БП), *мѣшарѣ* (Прич. х 7); б) *мѣшар* (Прич. х 3, Бад. х 2), *мѣшра* (Прич. х 4); с) *мѣшра* 2 sg. (Прич. х 2, Бад.); д) *сѣдам мѣшѣри* (Н).

Ова презимена колебају се у акценту: *Аврамовић* (Прич. х 5) — *Авра́мовић* (Прич.); *Дамјановић* (Прич.) — *Дамѣ́ановић* (Прич.); *Недѣлковић* (Прич.), *Недѣлковић* (Прич.); *Павловић* (Бад.) — *Павловић* (Прич.); *Јањић* (Прич.) — *Јањић* (Прич.); *Жикић* (Прич.) — *Жи́кић* (Прич.); *Радмила Сѣдсѣћа*, *Сѣдсѣћи* (Прич.) — *Сѣдѣ́јић* (Прич.); *Бановац* (БП) — *Ба́новац* (БП); *Јанковић* (Бад.) — *Јанкѣ́вић* (Бад.), *Марковић* (БП) — *Маркѣ́овић* (БП), *Пејовић* (БП) — *Пејѣ́овић* (БП), *Живковић* (Н, Прич.) — *Жи́вкѣ́овић* (Бад.).

Лично име *Маринко* такође има двојак акц.; а) *Ма́ринко* (БП х 5, Прич. х 4) и б) *Ма́ринко* (Н, Прич., Бад.).

14. Ове именице имају у Мачви друкчији акц. него у Вука: *ни абѣра* (Прич.), *аброви* (Прич.), *абрѣа* (Прич. bis) — *абѣр* (Вук, Рј.); *блѣзнови* (Прич.) — *блѣзнови* (Вук, Рј.); *црѣи* (Бог.), *црѣи* 2 sg. (Бад., БП bis) — *црѣи* (Вук, Рј.); *чунак* (Бад., Прич.), *чу́нка* (Прич.) — *чу́нак* (Вук, Рј.); *добрдѣвори* (Бад.) — *дѣбродѣвор* (Вук, Рј.); *ђаво* (Бад.) — *ђавѣ* (Вук, Рј.); *неће грѣм у жѣру* (Прич.) — *грѣм, грѣма* (Вук, Рј.); *јањ*, *јањѣа* (Бад.) — *јањ* (Вук, Рј.); *јѣндек* (Прич., Бад. bis) — *јѣндек* (Вук, Рј.); *ка́нѣшѣр* (Бад.) — *ка́нѣшѣр* (Вук, Рј.); *кожѣуѣр* (Прич.) — *ко́жѣуѣр* (Вук, Рј.); *крѣмѣшѣр*, *крѣмѣшѣрѣм* (Прич.) — *крѣмѣшѣр* (sic!) (Вук, Рј.); *лѣч* (Н), *лѣчем* (Н) — *лѣч*, *лѣча* (Вук, Рј.); у *магѣцин* (Прич.), у *магѣцину* (Прич.) — *магѣци́н* (Вук, Рј.); *миш*, *миша* (БП, Прич., Бад.) — *миш* (Вук, Рј.); *на́чѣлнѣк* (Прич. БП) — *на́чѣлнѣк* (Вук, Рј.); *на ѣсѣишѣк* (Прич.) — *осѣишѣк* (Вук, Рј.); *йѣйри́каш* (Прич.) — *йѣйри́каш* (Вук, Рј.); у *йашѣаку* (Прич.), у *йашѣа́к* (Прич.) — *йашѣа́к* (Вук, Рј.); *йла́сѣи* (Бад.), *йла́сѣи* (Бад.) — *йла́сѣи*, *йла́-*

(Н); — *сѣна* (Бад.), *сѣна садевѣни* (Бад.) поред *сѣна* = ном. рл. (Прич.).

18. Од именица с акцентом на крају, које чувају акценатске промене (Белић, о. с. 48—49) забележио сам у Мачви: *сѣла* (БП х 3, Бог., Прич. х 3); — *дѣбѣла* (Прич.). За ген. рл. на -и исп. *гѣмни* (Бад.).

19. Именица *дѣба* има двојак акценат: а) *у њѣ дѣба* (Прич.), *дѣба* (Прич. х 2, Бад.) и б) *дѣба* (Прич.). — Само је *ѡкрај мѡра* (Прич.), *на мѡру* (Прич. х 2). — Именица *дѣињсѣво* гласи двојачко: а) *дѣињсѣво* (Прич.), *дѣињсѣву* (Бад.) и б) *дѣињсѣво* (Прич., Н). — Само је *кандѣло* (Прич., БП х 2).

20. Именице са суфиксом -иши колебају се у акценту. Док сам именице *дѣдрѣиши* (БП, Прич., Бад.), у *дѣдрѣишу* (Прич., х 2), *дѣгѣиши* (БП х 2), *на дѣгѣишу* (Прич., Бад.), *сѣлѣиши* (Прич.), *вѣшарѣиши* (Н) забележио само с тим акцентом, колебање сам констатовао код именица: *кућѣиши* (Прич. х 2, Бад., Н), *кућѣишу* (Прич.), *ис кућѣиша* (Прич.) — *кућѣишима* (Н, Бад.), у *кућѣишима* (Прич., Бад.); *на дѣдѣишу* (Прич.), у *дѣдѣишу* (Прич.) — *на дѣдѣишу* (Прич.).

21. Карактеристичан је акценат ових гл. именица на -ње: *ѡлѣиње* (БП), *сѣдѣње* (Прич., БП х 2), *учѣње* (Н, Прич.), *с венчања* (Прич.), *на венчању* (Прич.).

3) *Неutra* на *cons*.

22. С обзиром на акценат Белић ове именице дели у две групе: а) именице с непромењеним акц. и б) именице код којих је акц. у *sg.* непромењен а у *pl.* се повлачи на крај речи (Деклин. 53—54). При свему овоме Белић још узима у обзир и чињеницу да се у трећем слогу (а и у свим даљим слоговима) од краја дуги вокали скраћују (ор. cit. 54). У прву групу Белић убраја све именице на *е-ѣиша* а у другу именице на *е-ѣна*.

23. У мачванском говору истичу се ове појаве.

Прво. Скраћивање вокала у трећем слогу од краја није доследно. Поред примера са скраћеним вокалом (*јајѣиша* Прич., у *јајѣишу* Прич., *дјѣиша* Бад., *иза ѣдѣиша* Прич., у *ѣдѣишу* Прич., *на ѣдѣишу* Прич.), могу се срести и примери с дугим вокалом: *марѣишчѣишу* (Бад.), *сѣланѣишу* (Прич.) (дуљење пред сонантом?).

Као што се види, уједначавање с осталим облицима парадигме највише је дошло до изражаја код типа *висина*.

25. Забележио сам ове облике *dat. sg.* са силазним акц. почетнога слога: *да не ириђем сјајријем човеку руци* (Бад.), *идији руци* (Прич.), *војсци* (Бад.) (али исп. и *војсци* Прич. а и *loc. sg.* у *војсци* (БП)); — *дџи* (свуда и увек), *сагйбд се зџмљи* (Бад.), *ми смо лџли зџмљи* (БП). Ваља рећи да се једино акц. *дџи* доследно јавља; то је данас лексички акц. Остале примере забележио сам од старијих објеката.

26. И у *nom.—acc. pl.* сачуван је у извесном броју примера стари силазни акц. почетнога слога.

дџише (Прич.), *главе* (БП, Прич., Бад.), *грање* (БП, Прич.), *грџе* (БП, Прич.), *гџје* (Бад., Прич.), *јџле* (Н, Бад.), *клуџе* (Бад., Прич.) (поред *клуџе* (Прич.), *дџе* (Бад. x 2, Прич. x 5), *реке* (Бад., Прич.), *руџе* (Бад.), *руке* (Прич. x 2), *у руке* (Прич.), *свџе* (Прич.), *свиџе* (БП, Прич. x 4, Бад.), *и свиџе* (Прич.), *сиџене* (Бад.), *Шџабе* (БП x 2, Прич. x 2, Бад.), *иџрбе* (Прич.), *иџрџбе* (БП), *виџе* (Прич.), *врџе* (Прич.), *врџеж* (БП), *зџџе* (Прич.);—

бџве (Прич.), *чџле* (Прич.), *дџске* (БП, Прич., Бад.), *иџле* (Прич.), *кџзе* (Бад.), *диџље* *лџзе* (Бог.), *лџзе* (Бад., Прич.), *мџиџле* (Прич.), *нџге* (свуда), *вџде* (БП, Прич. x 3), *зџмље* (БП);—

врџџине (Бад.).

27. Скраћивање (') > (') у *dat.—inst.—loc. pl.* у типа *глава* захватило је у Мачви већи број именица него што наводи Даничић:

у *блџама* (Бад.), *цџгџама* (Прич. x 2), *ио глаџама* (Прич.), *граџама* (Прич., БП), *грџама* (Н), *клуџама* (Прич. x 2, Бад.), *кџриџама* (Прич.), *дџџама* (БП, Прич. x 4, Бад. x 2), *иџаџама* (БП), *руџама* (свуда), *свиџама* (Н, БП, Прич. x 3, Бад. x 4), *сиџенама* (Бад.), *Шџабама* (Прич.), *иџрџама* (Н), *зџџама* (Прич. x 2, БП).

Московљевићева констатација да у Поцерини млађе особе изговарају ове облике са (') акц. (Поц. 4) тачна је и за мачвански говор: *на чеџама* (Прич.), *овџама* (Прич.), *Шџабама* (Прич.), у *иџрџама* (Прич.).

— *загонећка* (Вук, Рј.); *заседа* (Н) — *засједа* (Вук, Рј.); *йо мјој* *заслузи* (Прич.) — *заслуга* (Вук, Рј.); *жѣла* (Прич., Бад.), *жѣлѣ* (Прич.) — *жѣла* (Вук, Рј.); *жуѣица* („врста крушке“) (Прич., Бад.) — *жуѣице* (Вук, Рј.); *жуѣица* („болест“) (Бад.) — *жуѣица* (Вук, Рј.).

31. Ове именице имају у Мачви двојак акценат: за *баишчу* (Прич.), *у баишчу* (Прич. х 4, БП, Бад.), *за баишчом* (Прич.), *у баишчу* (Прич. х 4), *баишћу* (Прич.) — *баишча* (БП), *баишчѣ* (Прич.), *за баишчѣм* (Прич.), *йо баишчи* (Бад.), *кроз баишче* (Прич.), *баишћа* (Прич.), *у баишћи* (Прич. х 2) (*баишча* Вук, Рј.); *бѣрба* (Прич.), *бѣрбѣ* (Прич. х 2), *бѣрбу* (Бад., Прич. х 2), *у бѣрбу* (Прич.), *у бѣрби* (БП), *бѣрбе* рл. (Прич. х 3), *бѣрби* (Бад. х 2) — *бѣрбу* (Бад. х 2) (исп. и *бѣрба* Прич.) (*бѣрба* Вук, Рј.); *држаљица* (Бад.) — *држаљица* (Прич.) (*држаљица* Вук, Рј.); *крѣна* (Прич.), *дѣсеи* *крѣна* (Прич.) — *ѣѣи* *крѣна* (Прич.) (*крѣна* Вук, Рј.); *нана* (Прич., Бад.), *зѣо сам је наѣм* (Прич.) — *нана* (Бад.) (*нана* Вук, Рј.); *ноишња* (Прич. х 2, Н х 2, БП), *ноишѣ* (Прич.), *у ноишњи* (Прич.), *ноишње* (Прич.) — *ноишња* (БП х 2, Бад. х 2) (*ноишња* Вук, Рј.); *ѣраишѣна* (БП, Бад.) — *ѣраишѣна* (Прич., БП), *ѣраишѣнѣ* (Прич.) (*ѣраишѣна* Вук, Рј.); *рѣсѣ* 2. sg. (Прич.), *рѣсу* (Прич.) — *ѣкришѣну* *рѣсу* (БП) (*рѣса* Вук, Рј.); *шкѣла* (БП), *ѣ(з) шкѣлѣ* (Прич.), *шкѣлу* (Прич.), *ѣ чѣлу* (Прич.) — *шкѣла* (Прич. х 2), *шкѣлу* (Прич.), *ѣ шкѣлу* (Прич.), *у шкѣли* (Прич. х 2, БП), *шкѣлѣ* (Бад. х 2), *ѣ чкѣлу* (Бад., БП) (*шкѣла* Вук, Рј.); *ѣѣраба* (Прич. х 2, БП, Бад.), *ѣѣрабу* (БП) — *ѣѣраба* (Н, БП, Прич.), *ѣѣре(ѣ)* *ѣѣрабѣ* (Прич. х 2) (*ѣѣраба* Вук, Рј.).

32. Известан број именица у Вука има двојак акценат, а у Мачви један: *у слабиѣну* (БП bis) — *слабиѣна* (*слабиѣна*) (Вук, Рј.); *слѣниѣну* (Прич. х 4) — *слѣниѣна* (*слѣниѣна*) (Вук, Рј.); *слѣнѣниѣѣ* (БП) — *слѣниѣниѣна* (*слѣниѣниѣна*) (Вук, Рј.); *срѣдиѣна* (Прич.), *срѣдиѣни* (Прич.), *срѣдиѣну* (Прич.), *у срѣдиѣни* *гѣѣда* (Прич.), *у срѣдиѣни* (БП) — *срѣдиѣна* (*срѣдиѣна*) (Вук, Рј.); *ѣѣрба* (Прич.), *ѣѣрбу* (Прич. х 2), *бѣлѣ се ѣѣрбѣ* (Прич.) — *ѣѣрба* (*ѣѣрба*) (Вук, Рј.); *чѣрба* (Прич.) — *чѣрба* (*чѣрба*) (Вук, Рј.).

33. У извесних именица може се рећи да је акценат диференцијални знак за значење. С акцентом *Врѣиѣна* (Бад.) ова именица означава познати празник, а *ѣрѣиѣна* (Бад.) значи „мала

йоловица (БП), сийиница (Бад.), — виийице (Прич.), крйица (БП), сєница (Прич.); — ддламицу (Прич.), сикирицу (БП); — љзца (Бад.); на йушкарници (Бог.).

5) Именице *й*-основе

36. Померање акцента према крају у loc. sg. изразита је особина мачванскога говора:

на масйи (БП), у рєчи (Прич.), у сйвѣри (Прич.),
на власйи (Прич.), — у швдјѡј рђеној крєи (Прич.),
у нѡћи (Бад.), — у йамєйи (Прич., БП х 2), — у нѡј-
вѡј жалѡсйи (Н), у йомѡћи (Прич.), у радѡсйи (Бад.),
— йо нѡговој зайѡвєсйи (Бад.).

Међутим, ипак исп. и: у шѡј мљдѡсйи (Прич.), у мљдосйи (Прич.).

37. Бројни су примери са помереним акцентом према крају у gen. pl.:

цєвй (Бад.), од власйи (Прич.), — шєс нѡћи (Бад.),
дѣвєш нѡћи (Бад., Прич.), ћєрй (БП, Бад.), кѡсййју
(Бад. х 2), ѡчйју (Бад., Прич. х 2, БП), ушйју (Бад.,
Н), — Блѡгѡвєсйи (Бад.), ждребѡдй (Бад.), двѡје дѡра-
шасйи кљусѡдй (Прич.), йарчѡдй (Бад., БП), йраунучѡ-
дй (Прич.), унучѡдй (Прич.), — болєсйи (Прич.), ко-
кѡшйју (Прич. х 2, БП, Бад.).

Исп. и: дѣвєш нѡћи (Прич.), болєсйи (Прич.) где је вокал пред наставком *-и* продужен свакако аналогijом према сличном дуљењу вокала испред наставка *-а* у gen. pl.

38. Слично померање акцента констатовао сам и у dat.—instr.—loc. pl.:

рєчимѡ (свуда), сйвѣримѡ (свуда), власйимѡ (БП),
— кѡсйимѡ (Прич.), йрсимѡ (Бад.), — болєсйимѡ (Бад.),
кокѡшимѡ (Прич., Бад. х 2), — шєлѡдмѡ (Прич.), шє-
лѡдмѡ (Прич.), с нѡговим унучѡдмѡ (Прич.).

39. Именице т. благосй у Мачви немају дужине на наставку *-осй* ни у пот. sg.: дѡжнѡсй (Прич.), слѡбѡсй (БП, Бад.). Овако је и у Поцерини (Моск. 33).

Обрнуто, у Мачви именице типа рѡдѡсй чувају дужину наставка *-осй* и у косим падежима: у шѡј мљдѡсйи (Прич.), од жѡлѡсйи (Н). Мада, дужина може бити и скраћена: у мљдосйи (Прич.). Московљевић о овоме не говори за Поцерину.

6) Преношење акцената на йфоклийику

40. У своме раду „Акценатски вид проклизе и енклизе у српскохрватском језику“ (НЈ XII, св. 3—6, стр. 156—178) детаљно сам приказао и анализирао и мачванску ситуацију тако да није потребно да то сад овде понављам.

19. XII-1963. год.

Берислав М. Николић